

Cele trei principate românești, în secolul al XVII-lea sau Secolul Românesc

Scris de Arhimandrit Dr Ioan Marin Malinas

Sâmbătă, 30 Iulie 2011 08:12 - Ultima actualizare Sâmbătă, 30 Iulie 2011 17:04

După Unirea scurtă, dar cu urmări pozitive în timp, a lui Mihai Viteazul (1599 – 1601), participarea Principatului Transilvaniei ca stat suveran la semnarea Păcii de la Westfalia, în data de 24 octombrie 1648, la Osnabrück și Münster, domniile glorioase ale domnitorilor Matei Basarab (1632 – 1654), Șerban Cantacuzino (1678 – 1688), Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714), în Țara Românească, a lui Vasile Lupu (1634 – 1653), în Moldova, la care mai adăugăm diferitele tratate politice, încheiate între principii și domnitorii celor trei țări românești, activitatea tipografică și cea bisericească, ne determină să declarăm secolul al XVII – lea, ca **SECOLUL ROMÂNESC** (vezi Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 1–3, București, 1992, mai ales vol. 2, p. 5–288). Înainte chiar de perioada celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII- lea, adică de fenomenul “Iluminist”, Iosefinist și Postiosefinist, cu influențele lui asupra Transilvaniei, secolul al XVII– lea rămâne totuși mai pregnant și cu urmări mult mai profunde asupra Istoriei Românești. Secolul al XVII– lea a fost mai pașnic și echilibrat, în comparație cu “secolul luminilor” și al “Aufklärung–ului” preiosefinist, iosefinist, postteresian și postiosefinist. Pentru Transilvania, prima jumătate a secolului al XVIII– lea a însemnat un regres, o stare de întuneric, de revenire la situația de dinainte de secolul al XVII– lea. Abia din a doua jumătate a secolului al XVIII– lea, se poate vorbi de un început, de un curs ascendent, al evenimentelor, de o reluare din secolul al XVII– lea, a cursului lor, după blocajul de o jumătate de secol, întâmplat în prima parte a secolului al XVIII– lea. Să ne gândim doar la urmările Unirii cu Roma (1697–1701), în Transilvania, în prima jumătate a secolului al XVIII– lea și la începutul domniilor fanariote în Moldova, în anul 1711 și în Țara Românească, în anul 1716, pentru a ne da seama de epoca de regres din acest secol, în comparație cu secolul al XVII- lea.

În secolul al XVII–lea, Principatul Transilvaniei devenise o putere europeană chiar, iar domnitorii din Țara Românească și Moldova, mitropolii, episcopii, boierii și mănăstirile desfășurau o activitate culturală strălucită (vezi în sensul acesta lucrarea Maja DEPNER, *Das Fürstentum Siebenbürgen im Kampf gegen Habsburg. Untersuchungen über die Politik Siebenbürgen während des Dreißigjährigen Krieges*, Verlag von W. Kohlhammer, Stuttgart, 1938, 331 p.).

Unirea a lui Mihai Viteazul, din anii 1599–1601 a fost imitată și urmată de alte încercări de “unificare” sau “restaurare”, chiar numai sub aspect militar sau abuzive, în cele trei Principate Românești. Restaurarea Regatului Dacic sau Restaurarea “Dacică”, din partea principilor calvini ardeleni era compensată sau continuată de tendințele de restaurare a Imperiului Bizantin, în Principatele Moldova și Țara Românească, acțiuni stimulate de nobilii creștini fanarioți din Constantinopol, cu acordul tacit al Patriarhiei Ecumenice (vezi Dan IONESCU, Șerban Cantacuzène et la restauration byzantine. Un idéal à travers ses images, în vol. *ÉTUDES BYZANTINES ET POST - BYZANTINES*, I, Publié par les soins de Eugen STĂNESCU et Nicolae – Șerban TANAȘOCA, Editura Academiei Române, București, 1979, p. 239 – 268). În

același timp se constată și mișcarea de rezistență împotriva elementului grecesc în Moldova și în Țara Românească, mișcare, ce se va accentua și dezvolta în secolul al XVIII-lea. În Transilvania se va constata lupta românilor pentru rezistență, împotriva presiunilor calvinizante și pentru libertăți sociale.

Iată ce idealuri mari frământau societatea înaltă a timpului, în toate trei Principatele Românești, după uciderea lui Mihai Viteazul, în tot cursul secolului al XVII-lea. Domnitorul Șerban Cantacuzino (1678–1688) al Țării Românești a fost unul dintre exponenții ideii de restaurare bizantină, iar prințul Gabriel Bethlen (1613 – 1629) al Transilvaniei, dorea fondare Regatului Unit al Daciei, cu includerea celor trei Principate Românești, pentru a menționa doar două personalități. În acest scop, adică pentru fondarea Regatului Unit al Daciei, în sens calvino-maghiar, Gabriel Bethlen, în anul 1627 a și cerut sprijinul Porții Otomane, intenție care nu exprima însă interesul politic al turcilor. (vezi ETUDES HISTORIQUES HONGROISES 1980, publiées à l'occasion du XV-e Congrès International des Science Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois, în colaborare, vol. I și II, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980). Înaintea lui Gabriel Bethlen, la 29 decembrie 1610, Principele Gabriel Báthory al Transilvaniei (1608 – 1613) a atacat Țara Românească, a ocupat capitala Târgoviște, iar la 26 ianuarie 1611 s-a proclamat Principe al Transilvaniei și Țării Românești. Nefiind recunoscut de sultan, în data de 16 martie, 1611 s-a retras la Alba Iulia.

Numai lista tipografiilor din cele trei țări românești constituie o dovadă a înfloritoarei vieți culturale românești, de care s-a bucurat secolul al XVII-lea, în spațiul carpato-danubian: Câmpulung, 1635; Govora, 1637; Dealu, 1644; Târgoviște, 1646; București, 1678; Buzău, 1691; Snagov, 1696; Râmnic, 1705; Iași, 1642; Alba Iulia, 1640; Sebeș, 1683.

Prin tipărirea din secolul al XVII-lea, s-a desăvârșit și acțiunea de introducere a limbii române în Biserică, adică înlocuirea limbii slavone ca limbă liturgică la români, cu limba română, o realizare deosebit de importantă, care merită subliniată în mod pregnant. Așa se explică și existența limbii române în Biserica Unită din Transilvania, după anul 1698 și acceptarea ei ca atare, de către autoritățile imperiale, de către cardinalul Kolonics, de către iezuiți și mai târziu de Roma chiar. Dacă în momentul în care au avut loc tranzacțiile de Unire cu Roma, Biserica Ortodoxă din Transilvania nu avea deja, de mult timp încetățenită limba română ca limbă liturgică, atunci, conform uzanțelor canonice uniaste în vigoare, românii ardeleni ar fi rămas cu limba slavonă ca limbă liturgică, de la 1697 și, poate chiar, până la Conciliul II Vatican (1962–1965). Un aspect prea puțin apreciat încă de către cercetătorii acestor probleme unioniste.

Relațiile panortodoxe din secolul al XVII-lea au fost încoronate de activitatea mitropolitului Petru Movilă de la Kiev (1633–1646), prin Sinodul de la Iași, din anul 1642, de unde avem MĂRTURISIREA ORTODOXĂ. Înainte și după această dată, principii, vlădicii, boierii și credincioșii din Moldova și Țara Românească a ajutat financiar, în mod necondiționat și permanent, atât Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, Sfântul Munte Athos, Mănăstirea Sfânta Ecaterina din Sinai și Patriarhiile Apostolice din Alexandria Egiptului, Antiohia Siriei și Ierusalimului, cât și celelalte biserici ortodoxe locale și mănăstiri năpăstuite de prigoana musulmană, în Orient și în Imperiul Otoman, sau confruntate cu intoleranța catolică și protestantă din Europa și mai concret din Transilvania. (vezi Teodor BODOGAE, Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Considerații istorice în legătură cu Sinodul de la Iași, Sibiu, 1943, 156 p. + il.; ACELAȘI, Ajutoarele românești din Sfântul Munte Athos, Sibiu, 1940, 353 p.).

Mitropolitul Simion Ștefan al Transilvaniei (1643–1656), în anul 1648, a tipărit la Alba Iulia,

“Noul Testament de la Bălgrad”, reeditat la București, în anul 1703. În anul 1688, la București a apărut “Biblia lui Șerban Cantacuzino”, mitropolit al Ungrovlahiei fiind Chir Teodosie Veștemeanul (1668–1672 și 1679–1708, a doua oară), originar din părțile Sibiului. Societatea românească și Biserica Ortodoxă din Principate s-a condus după PRAVILELE sau colecțiile de legi și canoane tipărite în acest scop, tot în secolul al XVII-lea: “Carte românească de învățătură la pravilele împărătești și de la alte giudeațe”, Iași, 1646 sau Pravila lui Vasile Lupu (a nu se confunda cu Cazania lui Varlaam, Iași, 1643, sau “Carte românească de învățătură dumenecile preste an și la praznice împărătești și svânți mari”); “Pravila cea Mică” sau “Pravila de la Govora”, 1640; “Pravila cea Mare” sau “Îndreptarea Legii”, Târgoviște, 1652 etc. În Transilvania, Pravila cea Mare a fost tradusă în limba latină, în anul 1722, pentru uzul judecătorilor din acest Principat, pentru a fi utilizată în litigiile în care erau implicați și românii. Aici se mai cuvine precizat că, în mod indirect, Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652, în secolul al XIX-lea, a devenit îndreptarul canonic oficial, și pentru toate bisericile unite din Imperiul Austriac, adică pentru români, ruteni, slovaci, croați, unguri etc. Fenomenul poate fi înțeles grație eforturilor episcopului unit de Oradea Mare Iosif Pop Sălăjanu (1863–1873), care fiind canonist, adică specializat în dreptul bisericesc, a redactat în limba latină o lucrarea fundamentală, “Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae. Pro usu auditorum Theologiae, et eruditione cleri graeco-catholici e propriis fontibus constructum”, M. – Varadini (Oradea), 1862, 633 p.). În afara problemelor canonice, legate strict de dreptul canonic romano-catolic, partea “orientală” a Enchiridionului este preluată după Pravila cea Mare, de la Târgoviște, din anul 1652. Confrății greco-catolici polemiști nu se vor prea bucura de această veste, dar, de, asta e realitatea cruntă... (vezi și Nicolae Nectarie COTLARCIUC, Stifterrecht und Kirchenpatronat im Fürstentum Moldau und in der Bukowina..., Stuttgart, 1907). Mitropoliți ca Anastasie Crimca ((1608–1617 și 1619–1629), Varlaam (1632–1657), Dosoftei (1671–1674 și 1675–1686, + 1693) ai Moldovei, precum și Ștefan (1648–1653 și 1655–1668), Teodosie Veștemeanul ai Ungrovlahiei sau Ilie Iorest (1640–1643, + 1678), Simeon Ștefan și Sava Brancovici (1656–1680, + 1683) ai Transilvaniei, la care trebuie să-l amintim și pe Popa Ioan Zoba din Vinț, sunt numai câteva nume, care încununează activitatea prodigioasă culturală, bisericească și profană chiar, din secolul al XVII-lea. Pe realizările acestui secol urma să se construiască, dezvolte și extindă cultura românească a secolelor XVIII și XIX, cu formele ei de amplificare modernă din secolul al XX-lea. Desigur, influențe bune și rele au venit din toate părțile, dar baza culturii românești moderne ne-o oferă secolul al XVII-lea. Acesta este și rămâne în continuare, SECOLUL ROMÂNESC prin excelență.

AUTOR: Arhimandrit Dr Ioan Marin Malinas